

Cumhuriyet Döneminde Üniversite, Bilim ve Etik

University, Science and Ethic at the Period of Republic

Yaziya şöyle başlamak isterim. "Bilimsel Bilgi" üretildiğinde veya okunduğunda zararsız gibi görünmektedir. Yani bilgi tek başına ele alındığında "nötr" bir kavramdır.

Bilgi teknolojiye çevrilip yönetici veya politikacılar tarafından kullanılması halinde topluma yararlı hale gelebilir. Veya tam tersine bilgi toplum zararına kullanılabilir. Aynı şekilde bilimin üretildiği üniversiteler toplumsal devinimlerin gidişine göre topluma çok yararlı olabilirler. Ya da iktidarın niteliğine göre zarara uğrayabilirler veya yetersiz hale gelebilirler (5, 7, 13, 17, 18).

İşte Cumhuriyet döneminde günümüze gelinceye kadar üniversitelerimiz toplumsal devinimlerde ve çalkantılı dönemlerde daima sarsıntılar geçirmiştir. Bunların başlıcalarının üzerinde duracağız.

1933 Darülfünun Reformu

Ülkemizde çağdaş anlamda üniversitenin başlangıcını 1933 Darülfünun reformuna dek götürebiliriz. Daha geride ve Osmanlı döneminde bilime önemli katkı sağlayabilecek düzeyde ne bir kuruluş, ne de bilim adamları vardı. Tabii bazı sporadik bilim adamı aktivitelerini buraya katmıyoruz (1, 2, 16, 26).

Mustafa Kemal'in ve 1932-1933 yıllarında Maarif Vekili atanan ve resim 1'de gördüğümüz Dr. Reşit Galip'in çabaları ile 1933 yılında Darülfünun İstanbul Üniversitesine dönüştürülmüştür. İsviçre'den Prof. Albert Malche Türkiye'ye davet edilerek mevcut Darülfünun ile ilgili incelemeler yapması istenmiştir. Prof. Malche ünlü bir pedagoji profesörüdür. Kendisi Darülfünunda incelemeler yapmış ve sonunda 95 sayfalık "İstanbul Darülfünunu Hakkında Rapor"unu Türk Hükümetine, Mustafa Kemal ve Dr. Reşit Galip'e sunmuştur.

Resim 1. Dr. Reşit Galip

Prof. Malche Darülfünunun genel eleştirisini yaparken temelde şunu söylemiştir:

"Esas sorun şudur; bilim nakil yolu ile değil, yaratıcı düşüncüyü ortaya çıkarıcı şekilde olmalıdır. Darülfünun bilimsel zihniyeti yaratmaktan sorumludur ve bunun dışında kurtuluş yoktur."

Malche'nin raporunda Darülfünuna ait temel sorunların bazıları kısaca ve somut bir şekilde aşağıdaki Tablo 1 de verilmiştir:

Mustafa Kemal öğretim üyesi (Müderris) tasfiyesi konusunda ne kadar titiz ve objektif olsa da kurulan islahat komitesi üniversite dışından seçilmiş ve Prof. Malche müşavir olarak bulunmuştur. Herhangi bir yanlış anlamaya meydan vermemek için Dr. Reşit Galip de bu komisyonun dışında kalmıştır.

Tüm öğretim elemanlarına yazılı sorular dağıtılmıştır. Bunların içinden iki soru çok önemlidir. Yineleyelim:

- 1) Dersinizin kitabını yazdınız mı?
- 2) Batı dilinde yayınlanmış araştırmanız var mı?

Bu ve diğer sorulara göre öğretim üyeleri ve yardımcılara "puanlama" yapılmıştır.

Bu açık sorgulama ve islahat komitesinin değerlendirmesi sonucu Darülfünundaki öğretim elemanlarının 2/3 ü tasfiye edilmiştir.

Tasfiye hareketinde genellikle objektif olmağa çalışılmışsa da bazı değerli bilim adamları da tasfiyeye uğramışlardır. Bu hatalar kısa süre içinde onarılmaya çalışılmış, maalesef bir kişi de intihar etmiştir. Bununla beraber emeklilik yaşına gelenler emekli edilmiş, diğerleri de üniversite dışında kurumlara tayin edilmiş, kimse maaşsız ve parasız bırakılmamıştır (20, 21, 23, 25, 27).

Yeni kurulan İstanbul Üniversitesi içinde oluşan öğretim üyesi sayısı azalması 3 şekilde karşılanmıştır:

- 1- Bir kere Darülfünundan geriye kalan 1/3 öğretim üyesi yeni üniversiteye adapte edilmişlerdir.
- 2- Bin dokuz yüz yirmili yıllardan itibaren özellikle 1927'den sonra lise mezunu gençler seçilerek Fransa, Almanya, İsviçre

Tablo 1.

1- Öğretim üyeleri ders kitabı yazmıyor... 2- Konusunda yenilikleri izlemiyor ve ders içerikleri değişmiyor... 3- Zamanlarının çoğunu akçalı işleri nedeni ile darülfünun dışında geçiriyorlar 4- Bilimsel araştırma yapılmıyor... 5- Sonraki kuşaklar için bilimsel kadro oluşturacak ortam yaratılmıyor 6- Toplumdan soyutlanmış ve ülkenin doğal ve toplumsal sorunlarına karşı ilgisiz

gibi ülkelere yüksek tahsil için gönderilmişlerdir. Bin dokuz yüz yirmi yedi-1930 arasında gönderilen ve 1933'lerde ülkeye dönen 500 kadar üniversite mezunundan bir kısmı üniversitede öğretim üye yardımcılığı ve sonra da öğretim üyeliği yaparak önemli bir açığı, hem de bilimsel açıdan çok tatminkar şekilde, doldurmuşlardır.

3- Ancak bunlar yeterli olmamıştır. Çok büyük bir güç ve katkı Nazi Almanya'sından kaçan/göçen öğretim üyelerinden gelmiştir. Almanya'da 1930'lu yıllarda gelişen nazi rejimi ve ırkçılık hareketi özellikle Yahudi kökenli insanlar üzerine yönelmişti. Birçok bilim adamının bu nedenle işlerine son veriliyordu. Bu bilim adamları da başka ülkelere göç etmek üzere İsviçre'de organize olmağa başlamışlardı. Bu organizasyonda tıp profesörü ve patolog Philipp Schwartz (Resim 2) başrolü oynuyordu (8, 12, 15, 19, 20). Bunu Dr. Reşit Galip ve Prof. Malche fırsat bildi ve Prof. Schwartz ile ilişkiye girildi. Burada yeni açılan üniversiteye alınacak bilim adamları için şu kriteri getirmişti: "Kendi üniversitelerinde de profesör konumuna erişmiş ve isimlerini ülkelerinin sınırları dışında duyurmuş olmak". Böylece daha ilk planda 1933 yılında 30 kadar profesör davet edildi ve daha sonraki yıllarda bu sayı arttı.

Dr. Reşit Galip bu işler ayarlanırken Prof. Schwartz'a şunları söylemiştir: "Biz fakir bir memleketiz. Sizlere layık olduğunuz ücretleri veremeyeceğiz. Fakat Mustafa Kemal'in kurduğu bu genç Türkiye Cumhuriyeti'nde sizler yeni bir rönesans devri açacaksınız. Burada doğacak yeni ilmin feyizli ışıkları bütün dünyayı aydınlatacaktır." Buna rağmen yabancı bilim adamlarına o zamana göre tatminkâr maaşlar verilmiştir. Ancak 3 yıl içinde Türkçe öğrenme koşulu ve Türkçe ders kitabı yazma koşulları da getirilmiştir. Değişik aralıklarla 1933'ten sonra Alman, Avusturyalı İsviçreli, Macar ve diğer milletlerden bilim adamları İstanbul ve daha sonra Ankara Üniversitesine gelmeye devam etti. Bunlar sayıca 170'e ulaştılar. Savaş bitince 1945'den sonra yabancı bilim adamlarının bir kısmı kendi ülkelerine geri döndüler, bazıları ABD'ye gitti. Az bir kısmı da Türkiye'de yaşamaya devam ettiler (20, 21, 25, 26, 27, 28).

Darülfünun reformunun bazı olumsuz sonuçları olduğu söylenebilir de genellikle olumlu ve çağdaş bir olay olarak değerlendirilebilir:

1- Örneğin eğitim çağdaş bir düzeyde verilmeye başlandı.

2- Araştırmalar ve bunun için alt yapının kurulması söz konusu oldu ve araştırma metodolojisi iyice yerleşti.

Resim 2. Prof. Philipp Schwartz

3- Kitaplıklar düzenlendi. Birçok telif, bilim ve eğitim eseri ile bilimsel kütüphane oluşturuldu.

4- Türkiye'de Anadolu'ya yönelik bazı çalışmalar ön düzeye çıkartıldı (jeoloji ve arkeoloji gibi dallarda).

5-Bilimselliği öğretmeye ve bunu almağa çalışan gruplar sayesinde birtakım artı puanlar günümüze dek ulaştı.

Bin dokuz yüz otuz üç yılında Türkiye'ye gelmeyip de ABD ve İngiltere'ye giden yani Hitler Almanyası'ndan kaçan bilim adamları bir hayli fazladır. Bunlardan 11 tanesi savaş öncesi ve sırasında Nobel ödülü almışlardı ve Almanya'yı terk ettikleri sırada bu ödülü taşıyorlardı. Bunları özellikle ABD kaptı ve onlara büyük olanaklar sağladı (6, 15, 19). Diğer 9'u Almanya'yı savaş sırasında terk ettiklerinde Nobel ödülü almamışlardı. Bunlar da savaştan sonraki yıllarda 197'e kadar uzanan süreçte Nobel kazandılar. Burada insanın aklına bazı sorular geliyor, bazılarının yanıtları da hepimizce biliniyor olmalı:

Soru 1: Türkiye'ye göç eden değerli bilim adamları neden daha sonra Nobel ödülü alamadılar?

Soru 2: Değerli göçmen bilim adamlarının öğrencileri olan Türkiyeli öğretim üyeleri arasından uluslar arası çapta Türk bilim adamı neden az sayıda kaldı?

Soru 3: Bizim hocalarımızın hocaları bilim mirasını bizim kuşaklara yeterince iletebildiler mi?

Soru 4: Hepsinden önemlisi bilimselliği özümseyip kendi öğrencilerimize neden bunu yeterince ve yaygın olarak aşılayamadık? Bu soruların yanıtları herhalde başka bir yazı konusudur. Ancak az gelişmiş veya gelişmekte olan bir ülkenin en önemli sorunlarından birisinin bu olduğunu ve bilimsel düşünce ve rasyonel aklın da hep azınlıkta kaldığını biliyoruz.

İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması hem bütün dünyada hem de bizim yenilemiş İstanbul Üniversitesi'nde bilimsel çalışmaların alçakgönüllü düzeyde kalmasına neden olmuştur. Nitekim 1940, 41 ve 1942 yıllarında fizik, kimya, fizyoloji ve tıp dallarında kimseye Nobel ödülü verilmemiştir. Nobel barış ödülü ise 1939-1943 yılları arasında 5 yıl süre ile kimseye verilmemiştir.

Bununla beraber savaş teknolojisine yönelik bilimsel araştırmalar 2 yanlı olarak tüm hızı ile devam etmiştir. Hatta bu durum 1945'de Hiroşima ve Nagazaki'de sivil ve masum insanlar üzeri-ne atom bombası atılması trajedisi ile son bulmuştur.

Masum bir bilgi gibi görünen Einstein'ın $E=mc^2$ bilimsel formülü, onun dışında ABD'de Manhattan projesi ile geliştirilmiş, projenin başında yine değerli bir fizik bilgini olan Oppenheimer yer almıştır. Sonunda insanlık önce atom bombası ile karşılaşmıştır.

1945-1948 Ankara Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi Olayları

İkinci Dünya Savaşı'nın sonlanması ile birlikte ülkemizde de önemli toplumsal değişmeler olmağa başlamıştır. Yine tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de 1945-1960 arası soğuk savaşın en yoğun olduğu bir dönemdir.

Bu dönemde dikkati çeken önemli bir olgu Türkiye'nin ABD'den yana bir tavır koyması ve NATO'ya girmesidir. Amerika Birleşik Devletleri ve Batı Avrupa ülkelerinin de Sovyetler Birliği'ne karşı Türkiye'yi bir koruyucu tampon ülke olarak görmeleri

ve buna göre davranmaları dönemidir bu dönem. Bunlara paralel olarak ABD'ye lise ve üniversite mezunlarının geçici veya devamlı göçü başlamıştır. Daha sonra geriye dönenlerin bir kısmı ABD üniversitelerinde bilimsel yöntemleri öğrenmiş ve çağdaş bilimin önemini kavramış kişilerdir. Ancak bu olgu üniversitemizde uluslararası bilimsel düzeyi yakalayabilecek bir etki yapmamıştır. Daha çok transfer bilginin hızlanması ve uzmanlık teknolojisinin artırılması şeklinde sürmüştür.

Bin dokuz yüz kırk beş-1960 döneminde dikkati çeken bir toplumsal olay da iktidarlar ile üniversiteler arasında görülen anlaşmazlıklar ve çatışmalardır. İktidarlar ve egemenler ideolojilerine ters düşen bilim adamlarına özellikle sosyal bilimlerdeki öğretim üyelerine karşı tutum almışlardır. Bunun bilim adına can alıcı örneklerinden birisi Ankara'daki Dil Tarih Coğrafya Fakültesi olaylarıdır (1945-1948). O sıralarda zaten "kızıl-komünist avı" gibi provokasyonlarla gençlik ve özellikle üniversite gençliği aşırı derecede provoke edilmiş, soğuk savaş ile bağlantılı Amerikancı tavır ile ortam hazırlanmıştı.

Ankara'daki üniversite öğrencileri, basın ve bazı meslektaşları tarafından hedef gösterilen bazı öğretim üyelerini kendi deşışleri ile "alaşağı etmek", "ezmek" istemişlerdir. İlk hedefler biri sosyal psikolog olan Muzaffer Şerif ve daha sonra sosyolog Behice Boran ve Niyazi Berkes ve folklor uzmanı bilim adamı Pertev Naili Boratav olmuştur. Bunlardan ilk üçü ABD'de 1930'lu yıllarda eğitimlerini tamamlamış, yurt dışı üniversitelerde tez yapmış ve hepsi de uluslar arası özgün yayın yapmış, kitaplar yazmış kişilerdir. Ülkenin sorunları üzerine de kafa yoran bu bilim adamları üniversitenin içinden ve dışından gelen yoğun baskılara rağmen yoğun bireysel çabalar içinde mücadele ettiler. İlk önce Muzaffer Şerif 1945'de hapse atıldı ve 30 gün sonra suçsuzluğu ortaya çıktıktan sonra ülkesinde kendisine yaşam hakkı verilmeyeceğini anladı ve hapisten çıkar çıkmaz ABD'li meslektaşlarının gayreti ile ABD'de bir üniversitede çalışmaya başladı. Kendi zamanında veya 1900'lü yıllarda dünyada en önde gelen ve çok ünlü bir sosyal psikoloji bilim adamı olarak yerini aldı. Muzaffer Şerif'in sosyal psikolojiye deneysel yöntemleri çok başarılı bir şekilde kattığı pek çok bilim adamı ve belki de genç psikologlar tarafından biliniyor (4). Çok fazla yayını ve kitabı olmasına karşın ülkemizde hem egemen sınıflar, hem de bazı meslektaşları tarafından unutturulmağa çalışıldığını hep düşünürüm.

Doç. Behice Boran, Doç. Niyazi Berkes ve Doç. Pertev Naili Boratav resmi organların desteklediği, ırkçı-turancı gençliğin kanalize ettiği saldırgan tutuma ve yasama organı üniversitenin bağımlı senatosunun hukuk dışı kararları ile üniversitedeki görevleri ve kadrolarından adeta haşin bir tavırla koparıldılar ve aslında hepimiz bu 3 bilim insanını tanıyoruz. Niyazi Berkes Kanada'da McGill üniversitesinde, Pertev Naili Boratav da Fransa üniversitelerinde bilim adamı olarak kabul edildiler ve ün yaptılar. Behice Boran yurt dışı üniversitelerden teklif gelmesine rağmen ülkesinin toplumsal sorunlarına çözüm bulmak için çileli ama başı dik ve onurlu bir yaşam mücadelesine atıldı. Ancak bu onurlu mücadele onun da yurt dışında ölmesini engellemedi (3, 4, 15).

Dil Tarih Coğrafya Fakültesi olayı, içine bilim adamları, yazarlar, devlet adamları ve öğrencilerin karıştığı "acımasız ve çok kötü bir siyasal ve bilimsel etik sapması" olarak tarihimize geçmiştir. Bunu en veciz şekilde ülkemizde yaşayan Alman hukuk profesörü E Hirsh'in sözleri ile noktalayabiliriz: "Parlamento,

DTC fakültesinde 3 Kadroyu lağvetmiş (1948) ve bunların folklor dalında 1 kadro ve sosyoloji dalında 2 kadro olduğunu da açık ve seçik olarak belirtmiştir. Kanun koyucu, ilgililer aleyhindeki ceza kavuşturmasına müdahale etmiştir. Bu işlemin ne hukuk devleti ilkesiyle, ne de Üniversite özerkliği ile bağdaşır hiçbir yanı yoktur" (15).

1945-1980 Arası Dönem

Bu dönemde daha geriden gelen uzun bir süreçte Köy Enstitüleri kuruluyor, başarılı sonuçlar alınırken, savaş sonrası ve 1950'den sonraki Demokrat Parti iktidarı döneminde giderek etkinliği azaltılıyor ve sonra da kapatılıyorlar. Bu belki ilköğretim ile ilgili bir konu gibi görülebilir. Ancak toplum yapısını genç köylü bireylerle çağdaş anlamda değiştirme çabaları, bunu tehlikeli gören tutucu sistemle bastırılmış oluyor. Onun yerine artık daha sonraki 10 yıllarda imam-hatip okullarının önlenemez yükselişini görüyoruz (22).

İkinci Dünya Savaşı'nın sonlanmasını izleyen yıllarda üniversitelerimiz açısından başka bir gelişme, İstanbul, Ankara, İzmir, Trabzon, Erzurum gibi illerde yeni üniversitelerin açılması oluyor. TÜBİTAK yine bu evrede kuruluyor. Ancak 1960 askeri darbe ve rejimi içinde, kısa süreli bir belgesel film gibi, 147 öğretim üyesinin üniversiteden uzaklaştırılmaları, fakat oldukça kısa bir süre sonra hepsinin tekrar görevlerine dönüşünü izliyoruz (17, 24).

Daha sonra 1970-80 arası dönem, yani 12 Mart Askeri Darbesi ile onu izleyen yıllarda üniversiteleri çok etkileyen 2 önemli olayla karşı karşıya kalıyoruz:

1-Bunlardan bir tanesi düşünürler, yazarlar ve öğretim üyelerinin acımasızca öldürülmeleri ve katillerin hemen daima bilinmeden kalmalarıdır.

2-İkincisi ise plansız ve programsız şekilde sadece politik amaçlarla yeni yeni üniversitelerin açılmasının hızlanmasıdır. Politik yatırımlar uğruna sorumsuzca ve gelişigüzel üniversite açılması 1980'li yıllarda katlanarak artacaktır.

Demokrat Parti Dönemi 1950-1960, 27 Mayıs Askeri darbesi ile sonlandı. 1960'lı yıllar 1971'e dek bilimsel araştırmalar ve Bilim adamı sayısı bakımından daha önceki dönemlere göre daha bir umutlu, daha bir devinimli olarak kabul edilebilir. Örneğin bu dönemde TÜBİTAK kurulmuştur. Amerikan Üniversiteleri ile sıkı bağlantılar kuran üniversiteler bilim ve eğitimde daha ön düzeye geçmişlerdir. Bunlar arasında Ortadoğu, Hacettepe ve Boğaziçi üniversiteleri gelir. Ancak gerek bu üniversitelerde ve gerekse diğerlerinde öğretim üyesi sayısı giderek çoğalmıştır. Etik açısından sapmaların da bu dönemde dikkat çekici şekilde arttığını söyleyebiliriz. Tam bir sayı veremem ama, uzmanlık ve doçentlik tezlerindeki çalıntı söylemleri dikkati çekecek derecede sıklaşmıştır. Hatta şu da söylenebilir; ABD bağlantılı bir üniversitenin kurucusunun bir yabancı kitabı aynen kopya ettiği olgusu günümüze dek süregelmiştir (14, 23).

12 Eylül Dönemi ve YÖK

Üniversiteler ve bilim dünyamız 12 Eylül 1980 askeri darbesi ile birlikte yeni bir döneme girmiştir. Bu dönem bilim ve üniversite yaşamı adına Cumhuriyet tarihinde ortaya çıkmış en sıkıntılı, fırtınalı ve eşi görülmemiş tahrip edici bir dönemdir (10, 14).

Önce üniversiteleri düzene sokmak için YÖK'ün kuruluşunun hemen öncesinde ve YÖK kurulduktan sonra, şimdiki dek görülmemiş bir devlet terörü ile insanların onurunu hiçe sayan, haşın bir uygulama ile öğretim üyesi tasfiyesi başlamıştır. Bin dokuz yüz otuz üç reformu ile bir karşılaştırma yapılırsa; 1980 sonrası 1402 sayılı sıkıyönetim yasası ve sonra YÖK yasası ile tasfiye edilenlere karşı insan onuru, insan emeği ve yaşam kaygısı hiç de recesindedir.

Üniversiteden uzaklaştırmada 3 yöntem uygulanmıştır:

Birinci grup doğrudan 1402 sayılı sıkıyönetim yasası ile görevlerinden uzaklaştırıldılar. Sıkıyönetim komutanının emri ile öğretim üyeleri kendilerini bir anda sahipsiz, korunmasız ve parasız şekilde sokak ortasında buldular.

İkinci grup YÖK yasasından yararlanarak yine askeri rejim doğrultusunda karar veren dekan ve rektörlerin üniversiteden dışladığı oldukça yüksek sayıda öğretim üyesi ve yardımcıları grubudur.

Üçüncü grup ise bu rejime ve YÖK uygulamalarına dayanamayan ve protesto olarak üniversiteden istifa edip ayrılanların oluşturduğu gruptur. Bu bir beyin göçü olmuştur. Toplam olarak üniversite dışında kalan öğretim üyesi sayısı bazı saptamalara göre 1256'dır (14, 17).

On iki Eylül 1980 askeri darbesini izleyen ilk 2-3 yıl içinde 1402 sayılı yasa ile üniversitelerden uzaklaştırılan öğretim üyelerinin sayısı 73'dür. En fazla öğretim üyesi tasfiyesi Ege, İstanbul, Ankara Üniversiteleri ve ODTÜ'dedir. Bu 4 üniversiteden tasfiye edilenlerin sayısı 57 kişidir. Yani 4 üniversiteden tasfiye edilen öğretim üyeleri toplam sayının %80'ini oluşturmaktadır.

Bin dokuz yüz otuz üç ve 1980 sonrası üniversite tasfiyesindeki bazı önemli ve anlamlı farklılıklar söz konusudur. Bunlara aşağıda değiniyoruz:

Birinci olarak 1933 reformunda amaç bilimin çağdaş düzeye getirilmesidir. Oysa 1980 sonrası tasfiye sadece politik amaçlarla ve üniversiteyi baskı altında tutmak amacı ile yapılmıştır.

İkinci olarak tasfiyenin yöntemi 1933 reformunda çok açıktır. İslahat komisyonu önceden belirtilmiş ve Prof. Malche'nin bilim/egitim kriterleri kullanılmıştır. Oysa 1980 darbesinden sonra hiçbir yöntem söz konusu değildir. Muhbir öğretim üyeleri ile yerel sıkıyönetim komutanları arasındaki sıkı işbirliği sonucu 1402'lik tasfiyeler ile sonraki tasfiyeler yapılmıştır.

Üçüncüsü her iki durumda tasfiyede hatalar yapılmıştır; 1933'de az sayıda hata yapılmış ve bunların olabildiğince düzeltilmesi için devlet ve İstanbul Üniversitesi işbirliği devreye girmiştir. Oysa 1980 sonrası tasfiye temelden hatalıdır. Düzeltme ancak aradan 8-10 yıl geçtikten sonra 1990'da Danıştay kararı ile olmuş, 1402'lik öğretim üyeleri geri dönebilmişlerdir.

Dördüncüsü tasfiye edilen öğretim üyelerinin durumları arasında çok büyük farklar vardır. Bin dokuz yüz otuz üçte tasfiye edilenlerin gelecekleleri mali açıdan düşünülmüştür. Bunlar üniversite dışı görevlere atanmışlar veya emekli edilmişlerdir (14, 20, 21). Buna karşılık 1980 sonrası tasfiyede kimsenin gözünün yaşına bakılmamıştır. Bin dört yüz ikiliklerin maaşları birden kesilmiş ve resmi kurumlarda çalışmaları yasaklanmıştır. Bunun anlamı şudur: Tıp fakültelerinden atılanlar için serbest hekimlik, hukuktan atılanlar için avukatlık yaparak yaşamın sürdürülmesi mümkündür. Ancak ziraatçı, astronom, sosyal bilimciler için yaşam hakkı yok sayılmıştır.

Tasfiyeye yardım konusu da ahlak ve etik açısından çok önem taşımaktadır. Bin dokuz yüz otuz üç reformunda üniversite içi muhbirliğe ilişkin belirtiler olmakla beraber bunlar göreceli olarak çok az sayıdadır. Hatta şunu söyleyebiliriz; Dr. Reşit Galip için bu reformdan sonra devlete yansıyan eleştiriler ve dedikodular, bu reformcu, dinamik, çağdaş kafalı adamın sağlığını öne sürerek bakanlıktan istifa etmesi ile sonlanmıştır (20). Bin dokuz yüz seksenden sonra ise üniversite içi ihbar aktivitesi organize edilmiş ve "av" öğretim üyeleri başarılı bir şekilde sıkıyönetime aktarılmıştır. Esasen bu muhbirler de bu vatansız davranışlarının karşılığında Danışma Meclisi üyeliği, rektörlük, dekanlık ve bölüm başkanlığı gibi görevlerle ödüllendirilmişlerdir.

Bin dokuz yüz seksen sonrası çok önemli etik sapmalarından birisi de muhbir olmayan, fakat üniversite içindeki görevleri devam eden çoğunluk için söz konusudur. Üniversiteden atılan arkadaşlarına destek olmak üzere bir sosyal tavır koymak şöyle dursun; 1402 veya YÖK yasası ile uzaklaştırılmış arkadaşlarından uzak kalmağa çalışmışlardır. Bu durum bireysel korku, endişe ve siyasi bilinçsizlikten kaynaklanmış olabilir. Gerçekten 1980-85 ahlak erozyonu yılları sayılabilir.

YÖK'ün ve onun ünlü ilk başkanının marifeti ile 1980-1985 yıllarında üniversite sayısı ve öğrenci kontenjanları akıl almaz boyutlara yükselmiştir. Mevcut olan öğretim üyesi eksikliğini gidermek için bazı yasal önlemler alınmıştır. Sonuç olarak bol sayıda öğrenci alıp, kalitesi tartışmalı mezunlar veren üniversitelerde öğretim üyesi eksikliğini kapatılmak için "akademik yükseltmeler" utanç verici şekilde kolaylaştırılmıştır. O günlerin ünlü "kolay profesörlük" deyimini bugün hala anımsayanlar olmaktadır.

Bin dokuz yüz seksen-1985 arası geride kalan öğretim üyeleri arasında da zaten az olan bilimsel motivasyon minimale indirgenmiştir. Bu dönem bilimsel üretimin en alt düzeye düştüğü yıllardır (11). Bin dokuz yüz seksen sekizden sonra yavaş yavaş demokratik sayılabilecek bir ortama geçildiğinde ve YÖK'ün başına bilime karşı duyarlı Kemal Gürüz gibi yöneticiler geçince bilimsel üretim artmağa başlamıştır (9, 11).

Son yıllarda gelişen çağdaş, bilim dışı akımlar ve bu akım temsilcilerinin devlet kurumları içinde kadrolaşmaları çağdaş bilim adına "vahim" denilebilecek boyutlara ulaşmıştır. Bu akımlar bilim kurumları ve üniversitelerimizi de ele geçirmeyi isterler. Esasen böylesi bazı kurumları da ele geçirmişlerdir. Gerici-bağnaz yönetim ve akımlara ve totaliter rejimlere karşı, Cumhuriyet'i ve bunun çağdaş kurumlarını ve çağdaş bilimi el ele, omuz omuz korumağa yönelmek bizden sonraki kuşaklara bırakabileceği-miz en önemli miras olacaktır.

Prof.Dr. Cumhuriyet Ertekin
Ege Üniversitesi Emekli Öğretim Üyesi
TÜBA Şeref Üyesi, İzmir, Türkiye

Kaynaklar

1. Adivar A. Tarih boyunca din ve bilim. 2. baskı. Remzi kitabevi: İstanbul; 1969.
2. Aras NK, Dölen E, Bahadır O. Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi (861-1961). TÜBA. 2007.
3. Atılğan G. Behice Boran. İstanbul: Yordem Kitap; 2007.

4. Batur S, Aslıtürk E. Muzaffer Şerif'e Armağan. Muzaffer Şerif'ten Muzaffer Sherif'e. İstanbul: İletişim Yayınları; 2007.
5. Bayet A. Bilim Ahlakı. 2. baskı. İstanbul: Say Yayınları; 1982.
6. Bernal JD. Materyalist Bilimler Tarihi. Sosyal yayınlar. 1976.
7. Berry A. Bilimin arka yüzü. Scientific anecdotes. Ankara: TÜBİTAK; 1996.
8. Beyeren AD. Nazi Döneminde Bilim. 3. Reich'de Üniversite. İstanbul: Alan yayıncılık; 1985.
9. Bursalı O. Yarınına Koşan Bilim. Bir XX. Yüzyıl Takvimi. Yapı ve Kredi yayınları; 1993.
10. Demir R. Üniversitenin Bugünü ve Yarını. 2. baskı. Ankara: Palme Yayıncılık; 1996.
11. Demirel İH, Saraç C, Gürses EA. Türkiye Bilimsel yayın göstergeleri (I). 1981-2006. Ankara: Tübitak-Ulakbilim; 2007.
12. Erichsen R: 1933-1944 yılları arasında Alman Bilim insanları: Türk Bilimine Katkıları ve Politik Koşullara Etkileri. Günce-TÜBA dergisi 2007; 37: 36.
13. Halman T. 21. Yüzyılda Üniversite ve Kültür. Ankara: TÜBA Yayınları; 2000.
14. Hatipoğlu MT. Eylül Üniversitesi. Ankara: Selvi yayınları; 1990.
15. Hirsch EE. Anılarım. Ankara: TÜBİTAK; 1997.
16. İnönü E- Bahadır O. Türkiye'de temel bilimlerde ilk araştırmacılar. Büke Yayınları; 2007.
17. İZÜNİDER. Üçüncü Üniversite kurultayı. Bildiriler. İzmir. 1996
18. Major F, Forti A. Bilim ve İktidar. Ankara: TÜBİTAK; 1997.
19. Neumark F. Boğaziçi'ne Sığınanlar. İstanbul: Neden Kitap Yayınevi: 2008.
20. Oruç Y. Atatürk'ün "Fikir Fedaisi" Dr. Reşit Galip. İstanbul: Gürer yayınları; 2007.
21. Özata M. Atatürk, Bilim ve Üniversite. Ankara: TÜBİTAK; 2007.
22. Şengör AMC. Hasan Ali Yücel ve Türk aydınlanması. 3. basım. Ankara: TÜBİTAK yayınları; 2005.
23. TÜBA. Dünya'da ve Türkiye'de Bilim, Etik ve Üniversite. Ankara: TÜBA Yayınları; 1995.
24. TÜBA. Bilim adamı yetiştirme, Lisansüstü Eğitim. Ankara: TÜBA Yayınları; 1997.
25. TÜBA. Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de bilim "Sosyal Bilimler". Ankara: TÜBA Yayınları; 1997.
26. TÜBA. Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. yılında Bilim. "Bilanço, 1923-1998 Ulusal toplantısı. Birinci kitap 1. cilt, ikinci kitap 1. ve 2. cilt. Ankara: TÜBA Yayınları; 1999.
27. TÜBA. Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. Yılında TÜBA Konferansları. Ankara: TÜBA Yayınları; 1989.
28. Yediyıldız B. Atatürk'ün ölümünün 62. yılında Cumhuriyet Türkiye'sinde bilimsel gelişmeler. Ankara: Hacettepe Üniversitesi; 2001.

Prof. Dr. Arif Akşit

2008 Kışı, Prof. Bilgin Timuralp'in Bahçesi